

SIYASAL İLETİŞİM AÇISINDAN ESKİ YUNAN KENTLERİNDE KİMLİKLERİN OLUŞUMUNDA KUTSAL VE KAMUSAL ALANLAR

Yrd. Doç. Dr. Necdet Ekinci

Tarihsel Süreçte İletişim ve Kimlik

İletişim ve **siyasetin** insanlık tarihi kadar eski birer kavram olduğu bilinmektedir. Bu iki kavramın ortaya çıkışı üzerine tartışmalar sürmekle birlikte, uygarlığın temeli olan bu iki kavramın, insan beyninin işlerlik kazanması ile oluşmaya başlamış olması da usa yakın bir gerçek. Her ne kadar iktidar gerçeği, burada kendini oluşturan tarihsel aktörlerin ortaya çıkması, eyleme geçmeleri ile kendini gösterilmekteyse de, **siyasal** anlamda **kimliklerin** oluşumunda tarihsel süreç özel bir rol oynamakta. Bu tarihsel süreç içinde, insanların ortak yaşamlarına ilişkin olarak **kamusal alanın** yaratılması, bu alanda rol alan aktörler tarafından biçimlendirilen **kimlik**, yine bunlar tarafından kendi bulunmuş oldukları konuma uygun olarak taşınmakta, **siyasal yaşamın** uygulamaları içinde bunların yeniden tanınmasını sağlamaktadır¹.

Tarih, sahip olduğu yöntemine dayalı olarak bir bilim olduğu kabul edilir². Tarih bu özelliği ile bir bilim ise, bu bir anlamda düşünen bir hayvan olan insanın toplumsallaşmasının ve kendi yarattığı toplumsallaşma kalıplarının değişiminin de bilimidir. Tarih, bu biçimde belli bir zaman boyutu içinde, türlü etkenlerin ortaya koymuş olduğu siyasal yükümlülüklerin her birinin anlamını yine bu etkenlerin yardımı ile ayırt edip tanımlarken, bu zaman boyutu içinde, bu yükümlülüklerin geçirmiş olduğu değişimleri ve elde etmiş olduğu süreklilikleri, benzerlikler ve farklılıklarını da göz önüne alıp sahneye koyup tanımlamaktadır³.

¹ Bkz.: Hannah Ardent: *Qu'est-ce que la politique ?*: Texte établi par U. Ludz et traduit par S. Courtine-Denamy, Paris, Seuil, 1995, s. 54-97.

² Tarih incelemelerinde çağdaş yöntemler onsekizinci yüzyıl sonlarında başladığı kabul edilir. Bu konuda daha derin bilgi için bkz: David Thomson: **Tarihin amacı**; Çeviren, Salih Özbaran, Ege üniversitesi edebiyat Fakültesi Yayınları, No:20, İzmir, 1983, s. 22-29.

³ Bkz.: J. M. Ferry: *Les transformations de la société politique*; *Hermès*, Paris, 1991, s. 15-26

Bu süreç içinde beliren **siyasal kimlikler** de ve birbiri ardına gelen ve belleğine daha önce yerleşmiş olaylardan da geniş ölçüde yararlanmaktadır. Zaman boyutundaki olaylar silsilesi içinde siyasal kimlikler, birbiriyle karşılaşılarak, yüzyüze gelerek, her birinin kendi özellikleri kapsamında ayrı ayrı eleştirisi yapılarak anlamlarını bulmaktadır⁴.

Bu anlayış, zaman boyutu içinde tarihin özel bir yerini ortaya çıkarmaktadır. Tarih, zaman boyutu içinde oluşan **siyasal olgu** ve yükümlülüklerinin anlamını verirken, her aşamada onları birinden diğerine bakarak konumlarını saptamakta, bu elde ettiği yeni konuma uygun olarak niteliklerinin belirlenmesini sağlamakta ve bu süreç içinde **siyasal kimliklerin**, toplumsal yaşamının eylemlerine, uygun davranmaları gerçeğini onlara aşılarmaktadır. Bu durumda zaman boyutu içinde elde edilen bu kimlik ve yükümlülükler, ilk belirlendikleri anda, toplumsallaşma etkenleri gerçeği içinde, daha tam oturmamış bir gerçeğin güvenilirliğine sahiptir⁵. Gelişen olaylar, ortaya çıkan yeni olgular, onların deney kazanmalarını, toplumsal durumlarını güçlendirmelerini veya yeni oluşumlara neden olacaktır.

Tarih içinde, zaman boyutu böylece **siyasal kimlikleri** oluşturan simgesel bir araç olarak karşımıza çıkmaktadır. Zaman, bir yandan simgesel anlamda gerçeği vurgulayıp belirlerken ve onun bizler tarafından görülmesini sağlarken, diğer yandan da, tarihsel belleğimizi oluşturan siyasal olayların birinden diğerine, ama hep birlikte, onları karşılaştırmamızı, ölçümlememizi sağlayan eşanlı bir tür oluşturmaktadır⁶. Tarihsel bütünlüğümüz içinde oluşmuş bu siyasal olayların ortak birlikteliği ve niteliği, kendi zaman boyutumuzda karşılaştığımız siyasal olayların her birinin tekilliği arasında bir aracı olmaktadır. İşte zamanın bu çifte aracılığı bizim hem kendi zaman boyutumuzda, hem de daha önceki zaman boyutlarındaki toplumsal ve siyasal olayları anlamamızı onlar arasında bağlantılar kurmamızı sağlamaktadır⁷.

Her olayın siyasal anlamı, kendinden önce değişik zamanlarda ortaya çıkmış, değişik toplumsal olayların bir

⁴ Aynı yerde.

⁵ Aynı yerde.

⁶ Bkz.: Moses Finley :**Dirigeants et dirigés**", in **Démocratie antique et démocratie modern**;, Paris, Payot, 1976

⁷ Bu günü dünle, dünü bugünle anlama konusunda tarihin önemi için bkz: Marc Bloch: **Metier D' Historien**; Librairie Armand Colin, Paris, 1949, s 11-16; Ayrıca, Thomson, s. 30-36.

sonucudur. Tarih, bize bu olayları birinden diğere bakarak düşünmemizi, onların siyasal anlamını ortaya koymamızı sağlamaktadır: Bu biçimde tarih bize çoğu kez **siyasal aktörlerin** yaşamış olduğu, diğereyle ölçülebilir ve birinden diğere karşılaştırılabilir nitelikteki olayları sunmakta ve bunları anlamamıza yardımcı olmaktadır⁸. Bu anlayış ve koşullar içinde tarihin ilk dönemlerinden başlayarak, her olayı, kendi siyasal kalıpları içinde, sanki zamana kaydedilircesine derinlemesine incelemek mümkündür.

Her ne kadar iletişimin kurumsallaşma süreci **sanayi devrimi** ile birlikte **kitle iletişim araçlarının** ortaya çıkışıyla başlatılıyor olsa da, bu oluşumun temellerinin çok daha önceki dönemlerde başladığı artık birçok araştırmacı tarafından kabul edilmektedir.

Tarihin ilk dönemlerinden başlayarak, tüm üretim ve iktidar biçimlerine uygun olarak, **iletişim** ve **siyaset egemenlik** ekseninde hep kesişmiş, bu birlikteliğini şu ya da bu biçimde sürdürmek zorunda olmuştur⁹. Bu gerçeği, yani iletişim işlevinin bu yönde gelişmesini ilk insandan başlayarak, kabaca da olsa izlemek mümkündür. Özellikle daha sonraki dönemlerde, **ilkel klanların**, **kabileye dönüşmesi**, **kent devletlerinin**, bu ilkel kabilelerin yerini almasıyla birlikte, iletişim de kitlesel bir özellik kazanmaya başlamıştır. Bu kentlerdeki **agoralar** ve **tiyatrolar**, haberlerin toplandığı, dağıtıldığı ve her türlü **siyasal** ve **kültürel** bilgi alışverişinin yapıldığı yerler olmuştur. Biz konumuz gereği, birer **kutsal** ve **kamusal alan** kabul edilen bu yerlerde kimliğin oluşumundan söz edeceğiz.

Site Devletinde İletişim ve Yurttaşlık

Yunan site devletinde, “birlik” ve “dirliği” sağlayan, en önemli siyasal olgu olarak **Yurttaşlık** karşımıza çıkmaktadır. **Yurttaşlık**, yani sitede yaşayanın **kurumsal kimliği**, bir takım simgesel olgular içinde ortaya çıkmakta, yorumlanabilir bir anlam kazanmaktadır. **Kimliğin** özneye taşıyıcı bir özellik vermesi için, ona simgesel bir boyut ve

⁸ Bkz: Tarihin bu işlevleri için bkz:Andre Akoun et des autres auteurs: **La Philosophie Des Sciences Sociales**; Hachete Litterature, Paris, 1976? Ayrıca, Finley, s.64-72..

⁹ “İletişimden söz edebilmek için, iletişimin üretilmesi gerekir. İletişimin üretilmesi demek belli bir amaca dönük bir eylemin herhangi bir biçimde ifade edilmesi demektir.İletişimin bir anlık kesitini ele alırsak, önümüzde bir ileti görürüz. Bu ileti belli koşullarda ve belli konumlarda yer alan toplumsal bir üründür.”(İrfan Erdoğan: **İletişim, Egemenlik Mücadeleye Giriş**; İmge Kitabevi, Ankara,1997, s.127.)

güvenirlilik katması gerekir. Bu biçimde özneyi site ile özdeş bir duruma getirmektedir. Bu oluşum bizim her şeyden önce, **yurttaşlığın** ve hep karşımızda duran belirsizliğinin, anlamını simgesel uygulamalar ve sitenin siyasal tarihi içinde anlamamızı sağlamaktadır.

”**Civis**” ve “**polites**” kavramları siyasal boyut içinde ortaya çıkmış öznenin iki mantıksal oluşumu olup, **Yunan** ve **Latin** siyasal kurumlarının günümüze bırakmış olduğu bir mirastır. Burada önemli olan, bu söz konusu kavramların anlamlarının gerçeğe uygun bir biçimde algılanmasıdır. **Site**’nin, Yunanca “**polis**”ten gelen bir sözcük olduğunu biliyoruz. Latince’de “**Yurttaşlık**”ta bu klasik Yunan kent devleti içinde, başlayıp, anlam kazanan, yerel ve kapsamlı bir olgudur: Bu, “*aidiyet*” haklarına sahip olan site yaşayanında “*polites*” olarak kendini göstermiş ve , önceden var olan site içinde yani “*polis*”te biçimlenmiştir. Batılı yazarların metinlerinde sıkça rastladığımız, “*civis*” Latince bir sözcük olan, “*civitas*”tan gelmektedir. “**Civitas**”, Romalılarca kent-devlet, yurttaşlık anlamına kullanılmıştır. “**Civis**” in tam karşılığı yurttaş, buradan türetilmiş bir sözcük olan “**civilis**” siyasal ve kamusal bir anlam taşımaktaydı.¹⁰

Gerçekten bu duruma uygun olarak, sonuçta “*civis*” bir kimliği belirleyen yurttaş anlamını kazanmıştır. Sonuç olarak bu Latince, Latin kültürüne özgü anlam, **sitenin** en uç anlamı değildir. Ama, site sakinlerinin yansıyan karşılıklı ilişkiler içinde belirleyip, bireyi diğerlerine bu ilişkiler kapsamında, **yurttaşlık** bağlarıyla oluşturdukları bir anlamdır.¹¹ Temelde Yunan sitesinde-yani devlette ve siyasal ikili bir ilişkinin yansımalarıyla kurulan **yurttaşlık**, yalnız siteye özgü değil, bu devletin egemen olduğu irili ufaklı diğer yerleşim birimleri üzerindeki tüm bireyleri de kapsayan bir kavramdır. Bu anlamda **Grek** adı, basit toplumsallaşmanın içinde ya da savaşta, diğer aktörlerin bir alanda, karşı karşıya gelip rastladığı, aktörün toplumsal bağlılığının tanınabildiği eylem ve uygulamalar birlikteliğini içermekteydi. Burada her bireyde oluşan duygu aynı duyguydu; “*Yurttaşım, çünkü bir*

¹⁰ Çetin Yetkin: “**Kavramların Kökenine İnince**” Olaylar ve Görüşler, Cumhuriyet, 13 Mayıs 1998.

¹¹ Bernard Lamizet: **Communication Politique**; Institut d’ Etudes Politique de Lyon, Lyon, 2003, s.5.. Ayrıca bu konuda daha geniş bilgi için bkz., Pierre Legendre: **La société comme Texte**, Fayard, 2001, s. 13-44

başkasının yurttaşiyım, ve diğerleriyle birlikte bir yurttaşlığı oluşturuyoruz.”¹²

Yunan sitesinde, yurttaşlığın oluşumunda “*erdem*” önemli bir yer tutmaktaydı¹³. Bir yurttaşlık siyasetinin o dönem savunucuları “*yurttaşlık erdeminin*” ancak bir iyilik bakış açısı ve tikel (particulariste) bir topluma ve bir kültüre bağlama ile karşılıklı olarak savunabileceğini vurgulayıp durmuşlardı. Örneğin **Aristotales** için iyi olma durumu yani “*erdemli*” olma, bir varlık için en üst düzeye, en üst olgunluğa ulaşma durumuydu. Varlıktan varlığa göre değişmekle birlikte, insan için iyilik ise *mutlulukt*. Yani *erdem* doğurmuş olduğu *mutluluk*. **Aristotales** tüm siyasal alandaki düşüncelerini, insanlarda karşılıklı oluşabileceğine inandığı “*erdem ideasına*” göre kurmuştu¹⁴.

Sanki bir aynadaymışçasına yansıyan karşılıklı tanımlama işlevi, bu kez Latin kültürünün karşılıklı ilişkiler yumağı ve imparatorluk anlayışı içinde, hukuku oluşturmuş, bu koşullar da yurttaşlığın simgesel kuruluşu oluşmuştu. Bu, siyasal olayın ve yurttaşlığın temelinde, **iletişimin** işlevi ortaya çıkmaktaydı. Mademki bu, ortak düşünmenin, tartışmanın ve anlatımın uygulamaları içinde kendini göstermekteydi, **yurttaş** ta, **siyasal** ve **kurumsal yaşamın**, **kamusal** bir **alanında**, kendisiyle birlikte biçimlenen ve bu aynı durumu paylaşan diğer yurttaşlarla birlikte bu alanda var olma bilincini kazanmaktaydı. **Yurttaşlığın** özelliği, salt siteye ait olma durumunun bir sonucu değildi. Aynı zamanda bir yerleşim ya da, coğrafik bir alanın, bu sözünü ettiğimiz koşullarında, bireylerin karşılıklı etkileşimi içinde kendini gösteren, sözcüklerin, alışkanlıkların, ortaya koyduğu bir uygulamalar demetiydi. Böylece, birilerinin diğerleri ile yer aldığı, **toplumsallaşma** ve **iletişim ilişkileri** kapsamında, kurumsallaşan kişiliklerin, yurttaşlar gibi yansıdığı bir yer gibi belirlemekte, **kamusal alan** da bunun ardından gelmekteydi¹⁵. Ancak **kamusal alana** girmeden önce, Yunan Sitelerindeki **kutsal alanlardan** söz etmemiz gerekir.

¹² Lamizet, s. 6.

¹³ Maurizio Viroli: **Vatan Aşkı-Yurtseverlik ve Milliyetçilik üzerine Bir Deneme**; İngilizceden Çeviren, Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1997, s. 22.

¹⁴ Kıvanç Ertop, Çetin Yetkin: **Sosyo Ekonomik Temelleriyle Siyasal Düşünce Tarihi**: CiltI, Say Yayınları, İstanbul, 1985 s.159.

¹⁵ Lamizet, s.24-25..

Yurttaşlık Bilincinin Oluşmasında Kutsal ve Kamusal Alanlar

Tarihsel süreç içinde **özel** ile **kamusal** arasındaki ilk ayırım, **Yunan site devletinde** özgür yurttaşların ortak olarak kullandığı **site** alanı ile tek tek bireylerin sahip oldukları alan ayırımında kendini göstermişti. Bununla birlikte, **Yunan site devletinde kamusal** ile **özel** arasında güçlü bir ilişki de bulunmaktaydı. Bu da **özel yaşam alanı** içinde özerk olan bir aile reisinin **kamusal yaşama** katılabilme koşulu biçiminde kendini göstermişti.. **Yunan site devletinde** devlete ve topluma ait olma anlamında **kamu**, **özel alanın** karşısında soyut bir özgürlük ve süreklilik simgesi durumuna gelmişti.¹⁶ Ama bunun yanında Eski Yunan sitesinde, **toplumsal yaşam** içinde, dinsellik ile din dışılığı kesin çizgilerle birbirinden ayırmanın pek mümkün olmadığını da belirtmek zorundayız.

Tüm site, gerçekte tüm ülke, tanrılara ya da belirli bir tanrıya bağlıydı. Bir anlamda Atina sitesi **Athena**'ya, **Argos** sitesi **Hera**'ya sunulmuştu. Tanrılarla kentler arasındaki ilişki, türlü biçimlerde kendini gösterirdi. Tanrı kenti korurdu. Yani kent tanrıya bağlıydı. Bir anlamda ilgili tanrının kutsal alanıydı ve Tanrıya adanmıştı. Bu nedenle kentin **agorası** gibi **akropolü** de kutsaldı. Sokaklar ve agora özellikle haberleşme ve ticaretten sorumlu **Hermes** ile ilişkilendirilmişti. Atina kentinde sokaklar, caddelerin iki yanında taş dikitler üzerine yerleştirilmiş, çok sayıda **Hermes** heykeliyle bezenirdi¹⁷.

Bir yerin kutsal kabul edilmesi çeşitli etkenlerden kaynaklanmaktaydı. Bunların en başında **mitler** ve **efsaneler** gelirdi. Mağaralar, koruluklar, tepelerin dorukları, kaynaklar akarsular ve deniz gibi fiziksel özellikler sitede yaşayanlarla tinsel bakımından ilişkilendirilmişti. Yaşamında önemli yer tutan deniz her Yunanlı için kutsaldı ve deniz tanrısı **Posidon** tarafından temsil edilirdi. Yine **Pamphilia** bölgesinde yer alan **Perge** kentini sulayan, onun yaşam

¹⁶ J. Habermas: **Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü**; Çeviren T. Bora, M. Sancak, İstanbul, 1997, s.60.; Ali Yaşar Sarıbay: Ayrıca daha geniş bilgi için bkz: **Kamusal Alan Diyalojik Demokrasi Sivil İtiraz**; aAfa Yayınları, İstanbul, 2000

¹⁷ R. E. Wycherley: **Antik Çağda Kentler Nasıl Kuruldu?**; 3. Baskı, Çeviren, Nur Nirven-Nezih Başgelen, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 1993, s.79.

kaynağı olan **Ceystros** ırmağı kutsaldı, aynı adı taşıyan bir tanrıya sahipti.

Gördüğümüz gibi, insan yaşamında önemli yer tutan, hem özel, hem genel çeşitli yerlerin tümünün kendi kültürleri vardı. Özellikle kutsal sayılan kralın eviyle ocağı, zamanla yerini önemli tapınaklara ve kamusal bir anlam da taşıyan prytaneiona bıraktı. Kahramanların, kristeslerin, tarihe mal olmuş önde gelen kişilerin ve yurttaşların anıtsal mezarları da heros kültürünün kutsal alanlarıydı. Birçok kültürün kökenini savaşlar ve yaşandığı kabul edilen başka tarihsel olaylar oluştururdu. Tüm bunların yanında kutsallıkları site uygarlığı öncesine uzanan, ünlü **kutsal alanlar** bulunurdu. Site yurttaşı eski **kutsal alanları** benimsemeyi bir ödev saymış, buraları günlük yaşamının bir parçası haline getirmişti. Bu durum ise **yurttaşlık duygusunun** güçlenmesinde, bireyin site ile özdeşleşmesinde önemli bir etkendi. Eski Yunan düşünürleri bu durumun farkında olmalıydılar ki, örneğin **Aristoteles Politika** adlı yapıtında kutsal bir agorayı savunurken, **Yasalar** adlı yapıtında **Platon kutsal alanların** yönetim yapılarıyla birlikte agoranın çevresinde yer alması gerektiğini söylemekteydi¹⁸.

Kamusallık ile **kutsallığın** iç içe girdiği, ama bununla birlikte işlevlerinin gerçekte dinsel olmayan yapılar arasında, ilk sırayı hiç kuşkusuz **stoalar** alırdı. **Stoalar** yalnızca halkın alışveriş yaptığı merkezler değildi. Çok çeşitli işlevleri aynı anda üstlenmişlerdi. **Stoa** Yunan sitesinde her amaca uygun hizmet veren bir yapı olmasına karşın, asıl hizmet alanı **siyasal** ve **kültürel** içerikliydi ve site yaşamında dirimsel bir rol oynardı. Sitenin önde gelen konuşmacıları, halkla iletişim kurma, onlara her türlü düşüncelerini aktarmada **stoalardan** sonuna dek yararlanmışlardı. Tüm bunların yanında **stoalar** meclisin ya da mahkemenin toplanmasına yarar, magistralar için merkez büro görevini yerine getirir ve kimi resmi belgelerle stoalarda saklanırdı. Duvarlar, kimi kez, büyük resimlerle bezenir; yapı her ne kadar, bu iş için düşünülmemişse bile, bu işlevi de üstlenirdi. Resimlerle heykellerin konuları genellikle, site yönetimi tarafından, **ortak toplumsal** bir **bilinç** yaratmaya yönelik bir biçimde, sitenin tarihindeki öyküsel ya da gerçek görkemli olaylardan seçilirdi. Bu biçimde stoa yurttaşların birliğe bağlanmasında önemli roller üstlenirdi. **Atina**' da Poikile'nin ve **Sparta**'da

¹⁸ Aynı yerde, s.80, 82.

Pers Savaşı sahnelerinden yapılmış **Pers Stoasın'**ın zafer salonları bu amaç için düşünülmüştü. **Stoanın ortak bir kimlik** yaratma, **siyasal birliği** sağlama konusunun uyarlanabilirliği, **Krallık Stoası** ile **Atina'** da Paikile'de en iyi biçimde kendini göstermişti. Sitenin önemli kişilerin sözleriyle birlikte, ünlü **Solon Yasalarının** burada dikit taşlara yazılmış olması, bu yerin tüccarlarla birlikte sitenin tüm özgür yurttaşlarına açık olması¹⁹, bu **siyasal ve kültürel** amaçlı iletilerin tüm topluma yayılmasını da kolaylaştırıyordu.

Kutsal alanların kökenleri ve biçimleri çeşitlidir. Bundan ötürü, sitenin belirli yerlerinde yer almaları söz konusu değildir. Ama bazen **akropol** ve **agora** örneğinde olduğu gibi, kentin en önemli bir yerinde yer alabilirdi. En eskileri kentin kuruluşundan öncelere dek tarihlenebilirdi. Bu yerler kente uzak düşmüş bile olsalar, bir tören yoluyla kente bağlanırdı. Karmaşık bir **kutsal alanda**, öğelerin düzeni hiçbir kesin düzenle sınırlandırılmamıştı. Çeşitli biçimlerde anıtlar alanın çevresinde rast gele yayılırdı. Kimi yerlerde , girişten asıl kült noktasına giden tören yolu, belirleyici bir etmendi.²⁰

Tanrılara adanan **stoalar**, öteki kamu yapıları, sunaklar ve heykellerle güçlendirilmiş kültlere sahipti. **Tiyatro**, tanrı **Dionysos'** un **kutsal alanıydı**. **Gymnasionlar** da çeşitli kutsal olaylara bağlanmış alanlardı. Dahası her evin ocağı kutsaldı ve çoğunlukla her evin avlusunda bir sunak yer alırdı. Bir site yurttaşı için, en büyük gerçek, site ile bütünleşmiş, dinsel öğelerin evrenselliğiydi. Zamanla bu evrenselliğin, yalnızca biçimselleşerek yozlaşmaya başlaması, dinsellik ile din dışı arasındaki ayırımın gittikçe büyümesi, özgür site yurttaşlarının doğalarında bulunan önemli bir olgunun da sona ermesi demektir²¹. Bu durum ise, sitenin eski önemini yitirmesine, özgür yurttaşlar arasında bir **kimlik** bunalımına neden olmuştur.

Bir Yunan sitesinde **kutsal alan** ile **kamusal alanı** birbirinden ayrı düşünmek olanak dışıydı. Bu nedenle, her **kamusal alan** kavramı içinde bir **kutsallık**, her **kutsal alan** alan içinde **kamusallık** birinin içine geçmiş bir biçimde, birbirine hizmet etmekteydi.

¹⁹ Aynı yerde, s.106-107.

²⁰ Aynı yerde. s. 81.

²¹ Aynı yerde.

İlk Gerçek Kamusal Alanlar: Agora Ve Akropol

Bir Yunan kentinin nerede kurulacağı kararını çeşitli etkenler belirlerdi. Bunda hiç kuşkusuz doğal konum, stratejik ve ekonomik etkenler rol oynardı. Geçmiş çok eskilere giden birçok kentin ilk tarihsel çekirdeğini, **akropol** adı verilen, çok yüksekte yer alan, erişilmez olmamakla birlikte, rahat savunulabilen bir tepe oluştururdu. Başlangıçta “*polis*” ile “*akropol*” sözcükleri aynı anlamda kullanılıyordu. **Akropol** kente tepeden bakan bir kale, tarıma elverişli toprağıyla, değerli bir arazi parçası, bir sığınak ve ilk zamanlarda kralların oturdukları bir yerdi. Kentin diğer bölümü **akropolün** yamaçları çevresinde yavaş yavaş gelişim gösterip, kümelenirdi. Kentin asıl savunulduğu yer **akropoldü**. Sahip olduğu dayanıklı surları, savunmanın ilk hattını oluşturmakla kalmaz, kentin dayanması ya da düşmesinde başlıca rolü oynardı. Bu aşamaya gelindiğinde ancak **akropolden** vazgeçilebilirdi. **Aristoteles** Politika adlı yapıtında bu savunma sistemlerine değinerek; “*Akropol oligarşiyle monarşiye, düzlük alansa demokrasiye uygundur*” demektedir. Krallar, oligarklar ve tiranlar için **akropol** yeterliydi; dıştan gelecek tehlikelere olduğu kadar, kentin kendi içinden gelecek ihanetlere karşı da, yeri geldiğinde koruma sağlayabiliyordu. **Demokrasi** yönetimindeyse, tüm toplumun korunması amaçlanırdı; üstelik **akropolün** ayrı bir savunma sistemiyle korunması ve silahlı işgali, **antidemokratik** yönetim ve **tiranlığın**, yabancı egemenliğin simgesi sayılırdı. **Akropolün** güçlü surları, dirençli ve başkaldırıcı bir özerkliğin belirtisiydi. **Akropol kutsal alanların** saygınlığı ve kendisine yüklenen bu anlamlar nedeniyle, kent yaşamında en önemli **kamusallığı** yansıtan bir yapıydı²². Bir yurttaş **akropole** başını çevirip baktığı zaman, bu görkemli yerin ona yansıttığı siyasal anlam; **güç ve egemenlikti**.

Agoraya gelince, **siyasal kültüre** ilk giren **kamusal alanlardan** biriydi. **Antik Yunan sitesinde** yer alan bu yer, yurttaşların karşı karşıya geldikleri, **kamuya** özgü düşünce alışverişi yapıp kendilerini kaptırdıkları, aralarında kendi işlerini ve kendilerinin de içinde oldukları **toplumsal uygulamaları** ve sitenin **ekonomik ve siyasal yaşamını** konuştukları bir alandı. Yunan sitesini aylak aylak dolaşanlara *agorazein* denirdi. Yunanlı için bu sözcük Pazar

²² Aynı yerde. s. 4-5; 32-33.

yerinde dolaşmak değil, ayak üstü dedikodu, felsefe, siyaset yapmak, bu alanda halk için düzenlenen gösteri ve sergileri izlemek anlamını taşımaktaydı²³ **Agora**, tüm karşılaşmaların olduğu bir alan olması nedeniyle, tüm sitenin de simgesi oldu. Gerçekten, yurttaşlarca ortaya konulup uygulanan **iletişim** ve karşılıklı **değişim** eylemleri bu yerde cereyan etmekte, özellikle sitenin tanıtımında önemli bir görev üstlenmekteydi. Agora, antik sitenin **siyasal** ve **toplumsal yaşamının** oluşumunda önemli bir yeri ve anlamı vardı²⁴ Gerçekten de **agora** yalnızca bir **kamusal alan** değil, sitenin atan kalbiydi. **Agoranın** zaman içinde, işlevlerindeki kaçınılmaz yayılma ve özelleşmeye karşın, eski ana görevlerini de gerçek anlamda sürdürdü. Özünde bölünmeyen bir bütün, en azından buna şiddetle direnen bir **kamusal alan** olarak kaldı. Bu özelliği ile yurttaşların sürekli toplantı yeri olan **agora**, yalnızca belirli toplumsal olaylar ile canlılık kazanmazdı. Sitenin orta yerinde, toplumsal, ekonomik ve siyasal ilişkilerinin bütünü içinde bu yer, gündelik yaşamın vazgeçilemeye bir sahnesini oluştururdu²⁵.

Agora, kentin tüm öğeleri ve yaşam merkeziyle, birlik oluşturan, bir merkez çekirdek görünümündeydi. Sitenin bütünü gibi, **agora** da basit bir biçimde, düz bir alanda oluştu. **Agoranın** geniş anlamında sitenin toplumsal yaşamına ve yerleşme alanlarına açılması, oradan kırlara çıkılması bakımından, bu alanın az çok merkezi bir alan olmasına özen gösterilirdi.²⁶

Kent planının orta yerinde dikdörtgen bir kat blok **agora** için ayrılmıştı. Bu planlamadan geriye halkın oturduğu yerlerle kutsal alanlar kalmaktaydı. Zamanla **akropolün** önemini zamanla yitirmesi, **agorayı** öne çıkarmıştı. **Heredotos**'un aktardığına göre Pers Kralı **Kyros**, Eski Yunandan söz ederken "*kentin ortasında kendilerine ayrılmış bir yerde toplanıp yeminler ederek birbirlerine yalan söyleyen bu tür kişilerden asla korkmadım*" demişti " Tümü despot yöneticiler gibi O da, özgür kurumları hor görmüştü. Ancak, en azından Yunan site yaşamının iç yüzünü, **agora** halkının niteliğini kavrayabilmişti.²⁷

²³ Egon Friedell: **Antik Yunan'ın Kültür Tarihi**: Çeviren, Necati Aça, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 1994, s.107.

²⁴ Lamizet, s.24

²⁵ Wycherley, s.45.

²⁶ Aynı yerde.

²⁷ Aynı yerde.

“*Agora*” sözcüğünün başka dillerde karşılığı yoktur. O tıpkı “*polis*” sözcüğü gibi, Eski Yunan kültürüne özgü bir kavramı anlatır²⁸.

Hiç kuşkusuz, **agoranın** bu ilk biçimi son derece basit ve tüm amaçlara yönelik bir alandı. Halk burada coşkulu konuşmalar yapmak için toplanırdı. Gereksinim duyulan tek donanım, konuşmacılar için bir kürsüyle, sitenin ileri gelenleri için oturma yerleriydi. Etkinlikler süresince, dinsel törenler de bu yerde yürütebiliyordu. **Agoranın** bir bölümünün kabaca tiyatroyu andıran bir biçim göstermesi, yani izleyicilerin yararlanabileceği kat kat basamakların bulunması, bu tür etkinliklerin yapılmasını kolaylaştırıyordu²⁹

Yunan sitesinde **toplumsal yaşam** ile **siyasal yaşam** iç içe girmiş bir durumdaydı. Gerçekten, yüz yüze tartışmaların ve diğer karşılıklı eylemler içinde tüm site halkı agorayı çepeçevre sarar, burada siyasal tartışmalar yapardı. Ortak bir **iletişim** ve **toplumsallaşma** yeri olan agora, aynı zamanda bir araya gelip toplantıların düzenlendiği, görüşme, tartışma ve kararların alındığı, **kurumsallaşmanın** da gerçekleştiği bir alandı. Orada, iktidarda bulunan site yöneticilerinin uygulamalarıyla ilgili kararlar alınır, gerektiğinde, salt **toplumsallaşmanın** değil, yurttaşların da içinde bulunduğu **toplumsal yaşamın** gereklerinin yerine getirildiği bir kapalı çarşıydı. Tüm bunlardan dolayı agoranın bir **kamu alanı** olduğu rahatlıkla söylenebilir³⁰.

Kamu alanı, **agoranın** oluşumu ile biçimlenip, anlam kazanmakta, aynı zamanda toplumun ortak özelliklerinin yansıdığı bir yer olmakta, burada **toplumsal yaşamın aktörleri** ile diğer **yurttaşlar** karşılaşmakta, toplum olma ve bir yere bağlı olma bilincini burada kazanmaktaydılar. **Kamu alanı**, başkalarıyla kuramsal olarak birlikte bulunduğu, **siyasal bilincin** kurulduğu bir yerdi. Orada, başkalarıyla karşılaşmakta, yurttaş ve bir yere bağlı olma bilinci alınmakta, simgesel olaylar anlam kazanmaktaydı³¹.

²⁸ Aynı yerde.

²⁹ Aynı yerde, s.46.

³⁰ Lamizet, 24-25.

³¹ Aynı yerde, s.14.

Bir Başka Kamusal Alan: Antik Dönem Tiyatrosu

Tiyatro konusunda ilk kuramsal görüşler Antik Yunan Düşüncesinde filizlenmiştir³². Antik Yunan tiyatrosunun gelişim süreci, geniş ve karmaşık bir konudur. Yazılı kaynakların ve arkeolojik buluntuların elde edilmesi olağanüstü güçtür. Elde edilebilen bu bulgular bir yığın kültürü ve edebiyatı oluşturur. **Tiyatronun** özü, genellikle, yaklaşık bir daire biçiminde, sıkıştırılmış düz bir toprak parçasını içeren bir “*dans yeri*” “olan orkestra, bunu çevreleyen, izleyicilerin oturma yerlerinden oluşan “*kavea*” bulunmaktaydı. Tiyatronun bu iki ögesiyle bağlantısını sürdüren, en temel nitelikli bölümü ise “*sahne*” “*skene*” idi. Tiyatro sanatının ilk çıktığı kaynağı oluşturan, eski dinsel törenler, şarkılar ve danslar burada izleyicilere sunulmaktaydı.³³

Tiyatro sanatı özellikle **tragetya** ve **komedya**da **İ. Ö. V. yüzyılda Atina’** da büyük gelişme göstermiştir. **Kültür** ve **sanatın** koruyucu olan **Peisistraus, Dionysos** şenliklerinde **tragetya** yarışmaları başlatmış, bu yarışmalarda giderek **komedya** türleri de yer almaya başlamıştır. Bu yüzyılda oyunlarının ancak bir bölümü günümüze dek gelebilen **Aiskhylos, Sophokles, Euripides** gibi **tragetya**, **Aristophanes** gibi komedya yazarları yetişmiştir. Bu gelişmenin ana nedeni **Atina** sitesinin bu dönemde Yunan dünyasının kültür merkezi olması ve refaha kavuşmasıdır. Atina’ya bu zenginlik, Pers savaşlarından sonra , artan deniz ticaretiyle gelmiştir. Pers orduları İonya kentlerini ele geçirdikten sonra, Yunan yarımadasına yöneldiler. Pers saldırılarına karşı **Attika**’da güçlü bir savunma birliği kuruldu. Birliğin en güçlü üyesi **Sparta** idi. **Maraton, Thermopil, Salamis** savaşları kazanıldıktan sonra, İonya site devletlerini de içine alan bir **Attika-Delos Birliği** oluşturuldu. **Sparta**’nın karada güçlü olmasına karşın, **Atina**’nın deniz savaşlarındaki ortaya koyduğu üstünlük, bu birliğin liderliğini **Atina**’ya kazandırmıştı. **Delos**’ta birlik adına toplanan vergiler giderek, **Atina**’nın bayındırlığına harcanmaya başladı. Öte yanda deniz ticareti geliştikçe **Atina** sitesi zenginleşiyordu. **Perikles** yönetiminde bu zenginlik daha da artarak, **Atina** altın çağını yaşadı. Bu nedenle **İ.Ö. V. yüzyıl**

³² Sevdâ Şener: **Dünden Bugüne Tiyatro Düşüncesi**, TC. Anadolu Üniversitesi Yayınları No: 468, Eskişehir 1991, s.1 .

³³ Wycherley, s.144.

Atina' da **demokrasinin** yükselme dönemi, sanatın özellikle tiyatronun da gelişme dönemi oldu³⁴.

Atina'da **tragetya** ve **komedya**'nın böylesine olağanüstü bir hızla gelişmesinin bir başka nedeni de **toplumsal yapının** birbirinden farklı, hatta zaman zaman biribiri ile çelişen değer yargılarını da bünyesinde taşımakta olmasıdır. **Tiyatro sanatına** özgü olan ve karşıtların çatışmasından doğan bu akım, dönemin toplumsal çelişkilerinden hız almıştır. Bu toplumsal çelişki, Yunan toplumunun büyük toprak sahiplerinin hegemonyasından kurtulup, **demokrasinin** egemen olduğu siyasal bir yapıya geçmesi ile açıklanabilir. **Antik Yunan'** da daha krallık döneminden başlayarak halkın haklarını koruyan yasalar birbiri ardına çıkarılmaya başlamış, giderek özgür yurttaşların yönetimde oy hakkına sahip olmaları sağlanmıştı. Buna karşılık site nüfusunun büyük bir bölümü yurttaşlık haklarından yoksun kölelerden oluşuyordu. Yurttaşlık haklarından yoksun köle ve kadınların yanında, bu hakka sahip olmalarına karşın, kırsal kesimde yer alanların oy vermek için kolayca merkeze gelemediği için **Atina** sitesinde yönetime katılma hakkı, sınırlı sayıda kentli bir yurttaş topluluğunun elinde bulunuyordu. Böyle bir siyasal uygulamada, **yönetenler** kesimini oluşturan seçilenler, çoğunlukla **aristokrat** ailelerden gelen **demokrasi** yanlısı soylulardı. Böylesine sınırlı bir uygulama ile **Atina'** da **demokrasi** kurulabilmişti. Bu yönetimde soylular kadar, ticaret ve zanaatla da uğraşan sıradan yurttaşlar da yönetimde söz sahibi olmuştu. Bir yanda giderek zenginleşen bir **kent orta sınıfının** "*liberal eğilimi*", diğer yanda, aristokratların "*demokratik eğilimi*" yanında, geleneksel değer yargıları toplumda bir arada yaşatılmasının zorunluluğu, **siyasal sistemin** geleceğini de yakından ilgilendirmekteydi. İşte, yönetimde bulunanların **siyasal yapıyı** korumak kaygısının ağır bastığı biçimsel bir **demokraside**, eski dönemlerin inançlarını ve ahlak değerlerini de bir ölçüde bünyesinde taşımaya özen gösterildiği toplumsal iç çelişkinin varlığını sürdürdüğü bir ortam, yeni bir tiyatro türünü ortaya çıkarmıştı³⁵. Toplumsal bu iç çelişki, **tragetyaların** karşıt çatışan güçlerini oluşturmuş, trajik olan bu karşıtlıkta, hem **yönetenler** içindeki çelişki guruplarının, hem de **yönetilenler**

³⁴ Şener, s.2-3.

³⁵ Aynı yerde, s.3.

içindeki çelişki guruplarını bu oyunlarda kendilerini bulmaları sağlanmıştır.

Yurttaş tiyatrosu bu biçimde antik dönemin en önemli yerlerinden biri durumuna gelmişti . Yunan sitelerinde gittikçe önem kazanan toplumsal yaşamın ayrılmaz bir parçası durumuna gelen tiyatro, tüm yurttaşlarla birlikte, aynı anda toplandığı, başta **tragetya** olmak üzere, **mitlerin** ve kendi kökenleri doğrultusunda türlü oyunların sergilendiği **toplumsal ilişkinin** anlam kazandığı bir yer olmuştu. Açıkladığımız nedenlerden dolayı, site ruhuna uygun **tragetyaların** sıkça sergilendiği tiyatroda, anlatıcı ve oyuncuların sahneye koyduğu **dramatizeler** yardımıyla, hiç durmaksızın sitenin kurucuları hatırlatılmakta, onlara minnet duyulması önerilmekteydi. Sitenin bu biçimde varoluşunun vurgulanıp anlam kazandırıldığı bu yer, yurttaşların **dinsel** ve **siyasal** ortak bilince ulaştığı bir başka **kamusal alanın** tipik bir örneğini oluşturmaktaydı³⁶. Bu nedenle Yunan sitesinde tiyatro ve onun oyunlarından söz edilirken, *vox populi*, yani halkın sesi denirdi. Kamunun sesini yansıttığı için bilgeydi de³⁷ ...

Daha sonraki dönemlerde de **siyasal iktidarlar** toplumları kendilerine bağlama, yönlendirme ve egemenliklerini güçlendirip, yayma konusunda tiyatronun önemini pek çabuk kavrayacak, halkla olan iletişimlerinde onu tek mekan haline getireceklerdi.

Kaynakça:

Ardent Hannah: *Qu'est-ce que la politique ?*: Texte établi par U. Ludz et traduit par S. Courtine-Denamy, Paris, Seuil, 1995

Akoun Andre et des autres auteurs: **La Philosophie Des Sciences Sociales**; Hachete Litterature, Paris, 1976

Bloch Marc: **Metier D' Historien**; Librairie Armand Colin, Paris, 1949

³⁶ Lamizet, s.14-15.

³⁷ Friedell, s.210.

Erdoğan İrfan: **İletişim, Egemenlik Mücadeleye Giriş**; İmge Kitabevi, Ankara,1997

Ertop Kıvanç, Yetkin Çetin: **Sosyo Ekonomik Temelleriyle Siyasal Düşünce Tarihi**: CiltI, Say Yayınları, İstanbul,1985

Ferry J. M.: *Les transformations de la société politique*; H ermès, Paris, 1991

Finley Moses :**Dirigeants et dirigés"**, en **Démocratie antique et démocratie modern**;; Paris, Payot, 1976

Friedell Egon: **Antik Yunan'ın Kültür Tarihi**: Çeviren, Necati Aça, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 1994

Habermas J.: **Kamusal alanın Yapısal Dönüşümü**; Çeviren T. Bora, M. Sancak, İstanbul, 1997

Sarıbay Ali Yaşar:: **Kamusal Alan Diyalojik Demokrasi Sivil İtiraz**; Afa Yayınları, İstanbul,2000

Şener Sevda: **Dünden Bugüne Tiyatro Düşüncesi**,TC. Anadolu Üniversitesi Yayınları No: 468, Eskişehir 1991

Lamizet Bernard: **Communication Politique**; Institut d' Etudes Politique de Lyon, Lyon, 2003

Legendre Pierre:**La société comme Texte**, Fayard, 2001

Thomson David: **Tarihin amacı**; Çeviren, Salih Özbaran, Ege üniversitesi edebiyat Fakültesi Yayınları, No:20, İzmir, 1983

Yetkin Çetin: “ **Kavramların Kökenine İnince**” Olaylar ve Görüşler, Cumhuriyet, 13 Mayıs 1998.

Viroli Maurizio: **Vatan Aşkı-Yurtseverlik ve Milliyetçilik üzerine Bir Deneme**; İngilizceden Çeviren, Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1997

Wycherley R. E.: **Antik Çağda Kentler Nasıl Kuruldu?**; 3. Baskı, Çeviren,Nur Nirven-Nezih Başgelen, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 1993

